

Telduðði og EDV-FUTS

Alt hefur sína byrjan

Í öldir hefur menniskjan verið hugtakin í alskyns sjálfvirkandi tólum. T.d. hefur vörubrotin sínar rötur aftur til eina vígivatns-automat, ið varð konstru-
erað av Heron (vísindamaður í Aleksandria) uml. 100 ár fyri Kristus. Við hansara uppfinningum kundu grikskir prestar fáa tempul-
hurðarnar opnaðar og stongdar av sær sjálvum, og tempulgesturin kundi hoyra ein mekaniskan fugl syngja, meðan heilagt vatn varð
sleitt á hann frá einari duldar-
ari brúsu.

Meira víðagitin er helst tann rokniatautomatin, ið Pascal uppfann í 1644. Pascal gav Kristinu drottning (Svøríki) eitt eintak, ið nú er í fornminnisavningum í Stockholm. Í 1738 sýnti franskmaðurin Vaucanson fram eina mekaniska dunnu, ið varð víðagitin heilt inn í okkara öld. Hon át fisk og hevði eina dulda „sodningarskipan“, so hon dugdi eisini at skitta.

Tá stálfføðurin, loddid og lyftistongin kundi bítast út við elmegi kundi eftirgerð-
irnar gerast nógv neyvari. Longu kring 1830 hoyra vit um ein robot í London, ið kundi ganga og tosa, og sum – sambært speiðaran Heinrich Heine – í einum leðurposa á bróstinum, hevði kenslur meirlíkar tær, ið eingilskmaðurin yvirhøvur varnast sum sína kenslu.

Nú kom rættiliga ferð á mekanisering/eftirgerðing av okkara førleikum at tala, syngja, rokna, skriva, ferðast og ikki minst at kríggiast. Í 1876 fingur vit telefonina, í 1886 bilin, fyrsta holkortmaskinan varð nýtt við eina fólkataljing í USA í 1890, og fyrsti motorríkni flugvarin kom í 1903. Tá vóru uml. 100 ár liðin síðani fyrsta dampskipið (1807) varð bygt. Útvarpið byrjaði í 1921, sjónvarpið í 1925, atombombuna fingur vit í 1945, fyrsta fylgisveinin (Sputnik) í 1957 og kring 1970 tær fyrstu „fólka“ teldurnar við printara.

Eingin spyr

„Uttan tíðarsparandi telduna og hennar fylgisneyt: fartelefonin og internet, hevði heimirin steðgað fullkomuliga upp!“. Soleiðis ljóðar dagsins teldu-
herðr, og mær vitandi (og tað fortelur ikki so lítið um okkum sjálvi) hefur enn eingin politikari ella stovnsleiðari í hesum landi vágað at setti so mikið sum eitt lítið spurnartekin við, um teldu-
veruliga er treytin fyri allan framburð. Men kanska er orsök júst hon, at tey, ið móguliga kundu havt svarað, ikki hava stundir, tí tey eru á telduskeiði fyri at læra at brúka ta nýggjastu og enn meira tíðarsparandi telduna (teldan avlost sum kunnugt eftir 4-5 ár-

um). Ella kanska er tað tí, tey longu hava fingið herviliga farsóttina „telduðði“ og tí sita sum fastnegld frammanfyri internetskiggið, fyrri ikki at missa seinastu Playboy-tíðindini?

Vánaligt arbeiðsumhvørvi

Danin Carsten Graff, ið er cand. merc. í datalogi og fyrisiting, var í mong ár ráðgevi hjá Dansk Teknologisk Institut. Hann ferðaðist tá kring alt Danmark, gjørdi edv-skipanir fyri stovnar og vinnufyrirtekur og var eisini skeiðleiðari í nýtslu av hesum skipanum.

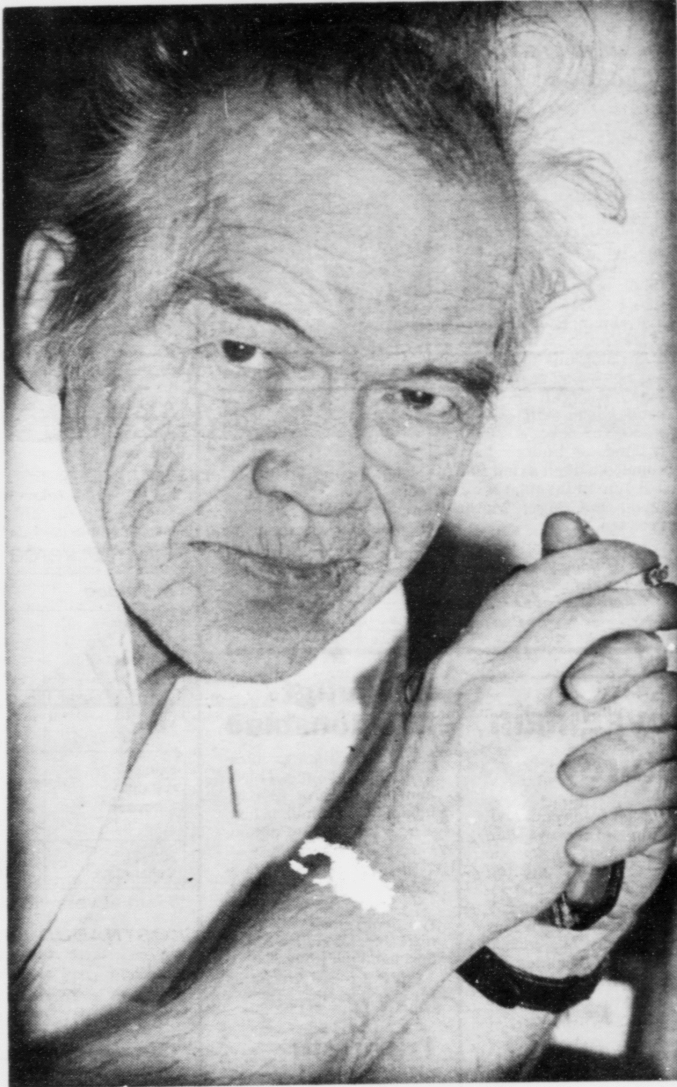
Í bókini „Samtaler med et træ“ (Borgen 1996) greiðir hann frá, hvussu stóðugt meira av hansara tíð sum edv-ráðgevi varð nýtt til at hjálpa sínum samstarvsfeløgum at kenna seg tryggan. Skjalastýring, sjálfvirkandi innkeypskipanir, „e-mail“-skipanir, fjølmiðla frálæring, fráleika-arbeiði, o.s.f. gjørdi fólk óttafull, og hann sá, at alt hetta hevði sera tyngjandi og negativ árin á samstarvið í fyrirkønum. Málburðurin er eisini vorðin ódrísi, tí teknifrøðin nýtur eitt frøðiheiti (terminologi), ið er tungt, óviðkomandi og fremmant. „At enda byrjaði eg at fata meg sjálvan sum terapeut“, sigur Graff.

Vit „futsa“ meira og meira

„Futs“ er eitt hebraískt orð, ið merkir at arbeiða undir hátrýst úttan at gera nakað (t.d. gera einfaldar spurningar til mest sum óloysiligar flokjur). Vit futsa, tá vit nýta vikur og mánaðir til at læra okkum stóðugt nýggjar edv-skipanir. Tað er futs, tá ein lækni ikki kann avtala eina viðtalutíð, tí hansara telda er í ólagi. Tað er futs at brúka fleiri minuttir á einari teldu, fyri at hyggja í okkara kalendara, og tað er eisini futs, tá ein fyrirtøka einki fær gjørt, tá teldurnar slóka vegna óregluliga elveiting ella tí ein lítill pappírslipi hefur sett seg fastan í printaran.

Hvussu ofta hava vit ikki eisini staðið og steðgað í langari biðirøð á almennum stovnum og í bankum, meðan reikað, „futsað“ verður aftur og fram á telduskiðgið vegna kanska ein lítlan stavfíli, ella tí eitt komma er komið skeivt fyri hjá okkum ólukkudýri, og hvussu ofta hefur tú ikki verið noyddur at fara av stað aftur sum av torvheiðum, tí telduskipanin var í ólagi, ella tí elveitingin sveik?

Eín av okkara mest kendu rannskoðarum kundi fyri nøkrum árum síðani við stoltleika upplýsa, at Føroyar vóru millum tey lond í heiminum, ið hevði flest teldur roknað pr. íbúgva.

Tað var júst um tað mundið, tá okkara búskaparfrøðingar í landsmótitingini fóru milliardupphæddir skeivir í samband við okkara úttanlandsskuld - - -

Edv-futsini hjá okkara nývalda búskaparráð hava verið nógv umrøtt í fjølmiðlunum, men her snúir tað seg hóast alt um so eyðsýndar skeivleikar, at teir undir øllum umstøðum høvdu komið í ljósmála fyrr ella seinni. Verri er t.d. við teimum edv-viðgjørdum „sannleikunum“ um fiskastovnarnar, ið fiskifrøðingar grunda síni tilmælir til okkara politikarar á, tí her snýr tað seg um at yvirfylla sum fiskivinnutjóð. Tøl og prosentir verða her slongd út, úttan at nakar hefur verulig móguleika at eftir-kanna framsetingarnar. Tað einasta vit í eftirlit við vissu vita er, at stovnsmetingar hjá okkara fiskifrøðingum

(og ICES) aloftast hava verið heilt burturvíð, ja, so út av lagi skeivar, at høvdu okkara politikarar fylgt tilmælunum, so vóru vit í dag eitt danskt amt við o.um. 35.000 gomlum íbúgvum.

Vit skilja millum vaðskítaskiparar og rokkskiparar. Eins línuskip, snellubátar, trolarar og rækjuskip kunnu fiska lið um lið, men sum kunnugt hendir tað meira enn sum so, at eitt skip hefur rokkskipari, meðan onnur í sama bóli at siga ikki drepa livandi. Hvat so við fiskirannsóknarskipunum? Hvørja vissu hava vit fyri, at tað skiparnir her (ið undir øllum umstøðum eru tryggjaðir bæði fasta, góða mánaðarløn og eftirløn) fiska, veruliga gevur okkara røttu myndina av fiskatilfeinginum á grunnnum? Og hvat við t.d. maskinmáttinum, fiskireiðskapinum og „óljóði“ frá skróv-

uni hjá rannsóknarskipunum? – Hvat við streym-, hita- og aktivíðurskiftunum? – Og kanska ikki minst: Hvar ferðast fiskurin? 100-tals aðrir tættir, ið allir meira og minni hava árin á fongin, átti her at verið nevndir, og tað vita fiskifrøðingarnir eisini fulllval. Men tað lagna hendir, at flest allir hesir týðandi tættir verða „gloymdir“ í somu løtu „fyrirmyndarlígi“ fongur hjá rannsóknarskipunum verður skrásettur í teldunum á Nóatún og hjá ICES. Nú eru tað knappiga teldurnar, ið hava tikið ræðið, og tað tær oysa úr sær gjøgnum printarnar er altíð **sannleiki**, tí ein telda kann jú ikki lúgva! At rannsóknarskipið illa nokk hevur fingið at kóka, meðan fiskiflotin samstundis hevur havt rokkskipari, verður á Nóatún skrásett mest sum eitt hendiligt óhapp. Úrslitið

í lögtinginum verður hareftir: Klandur og futs.

Teknifrøðin verður meira og meira torgreidd og viðbrekin

Teknifrøðin í dag skal „duga“ meira og meira, men verður samstundis eisini meira og meira torgreidd og viðbrekin. So lögdi tað ljóðar, eru tað serstakliga fólk við lítlari og ongari teknilígar útbúgving ella royndum – t.d. lærarir, juristar, búskaparfrøðingar, læknar, journalistar og ikki at gloyma prestar – ið eru mest bergtiknir av teknifrøðiliga menningini. Alt „nýtt“ verður av hesum stætum (við fáum undantøkum) slúkt rátt við himmalvendum eygum, og skjótt hefur telduðði-farsóttin snikt seg inn í hvønn einasta krók í okkara samfelag.

Framkomin teknifrøðiskapar ikki ein framkomman ungdom

Skilaloysid tykist einki mark at hava, tá tað snýr seg um at fremja fløgur í nýggjar edv-skipanir, ið eistast at „duga uppáttur meira“. Føroysku fólkaskúlnir nýta (les: futsa) í dag milliónupphæddir til kostnaðarmiklar teldur, ið – tá børnini eru tilkomin – helst bert verða at finna á onkrum fornminnisavni. Júst í hesum døgum eru donsku fólkaskúlnir nógv umrøddir í fjølmiðlunum kring heim, tí kanningar hava sýnt, at hesir skúlar teljast millum **heimsins vánaligastu** (menningarlong íroknað), tá mett verður um hvussu børnini duga at lesa, skriva og rokna. Hin vegin liggja somu donsku skúlar millum teir allar fremstu (roknað pr. næming), tá tað snýr seg um skúlastovufremmetrar, innbúgv, tøknilig „hjálptól“ sum t.d. teldur, sjónvarp, video, internet o.s.f. – og ikki at gloyma: donsku fólkaskúlnir teljast eisini millum teir kostnaðarmestu at hyggja og reka. Nú veit eg ikki hvussu samsvarandi víður-skipti eru í okkara fólkaskúlum, men gongst sum okkara skúlamálaráðharrar vil, so verður danska skipanin við onkrum smærri broytingum sett í gildi her longu næsta ár. Kanska uggar ráðharrin seg við, at gongst eisini galdur hjá okkum kann hann altíð skylda uppá kyksilvurið í spikunum.

Teknifrøðin ger okkum til trælir

Í sjálvum sær er teknifrøðin hvørki ónd ella góð, og áðanast má eisini, at úttan hana høvdu vit heldur ikki havt tey livikur vit hava í dag. Men frá at vera eitt amboð, ið ókti um okkara frælsi, lætti um arbeiðsumstøðurnar og um okkara menningarmóguleikar